

בעקבות הפרויקט המיוחד של "המוסף לשבת", שעסק בשאלה: האם זה"ל הוא הצבא המוסרי בעולם?

אלוף עמוס ידלין ופרופ' אסא כשר

האחריות המשולשת

להגנת אזרחי ישראל, לשמירת חיי חיילינו ולא־פגיעה בבלתי־מעורבים

למדינה חובה להצדיק כל פגיעה בחייהם או בחירותם. לכן, המדינה חייבת ללחמיה, במיוחד אלה שנסחפות חובה או במילואים, תשובה מכרעת לשאלתם: "למה את שולחת אותנו להסתכן?", בכל פעם שהמדינה עושה זאת. כשהחילים מסתכנים בלחימה בטורדיסטים, יש למדינה תשובה טובה מאוד: "אין ברירה. חובה להגן על אזרחי המדינה מפני הטרוריסטים". לחיילים יש מחויבות להסתכן אך ורק לשם הגנה על אזרחי מדינתם.

חמישית, עזה נתונה לשליטה אפקטיבית של החמאס, בתמיכת התושבים, וישראל אינה אחראית בה הפרדה בין טורדיסטים לשכניהם הלא־מעורבים בטורר. כשנשקפת סכנה לאזרחי ישראל מהפעילות הטרוריסטית המתנהלת בבניין בעזה, לאחר שיושביו הוחזרו בדרכים מעשיות שונות שעליהם לעזוב, אלה שהחליטו להישאר בו שמו נפשמם בכפם. כאן, למדינה לא תהיה תשובה משכנעת לשאלת החייל: "מדוע את מסכנת אותי?". לכל מי שירד קלה ברדישה לסכן חיילים בנסיבות הללו, אנו מציעים שיכתוב טיוטת מכתב המסביר להורי חייל שיהרג בנסיבות כאלו למה חיי השכן, שסירב להתפנות לאחר שורת אזהרות, היו יקרים יותר, בעיני המדינה, מחיי החייל, שגויס אך ורק כדי להגן על אזרחי המדינה מפני אויביה.

שישית, לא מיותר להדגיש, כי לא זו בלבד שהחמאס לא מילא את חובתו להפריד בין הטרוריסטים לשכניהם הלא־מעורבים בטורר, אלא אדרבא, הוא נוהג לפעול בקרבת לא־לוחמים, וכן בתוך בתי ספר, בתי חולים ומסגרים, בכוונה תחילה, כדי לנסות לקבל בכך חסינות מפגיעה צבאית. הפעילות לפי העקרון רונות שלנו מקטינה את המוטיבציה שלהם להשתמש בשכניהם כ"מגן אנושי".

הדרישה לסכן חיי חיילים בנסיבות כאלו היא פרס לטרור: כיוון שהטרוריסטים הם פושעי מלחמה סדרתיים, אנחנו אמורים להעמיד את חיילינו בסכנת יתרות? זוהי רדישה בלתי מוסרית בעליל. לא מן הראוי היה לסכן את חיי חיילינו בעזה, כדי להפי

ריר בין טורדיסטים לשכניהם, שנתדו איתם חרף שורת אזהרות ברורות. בשולי הדברים נזכיר את ההיסטוריה של מערכת העקרונות והנימוקים שלנו. היא פור תחה בשנת 2003, בשיאו של טרור המתאבדים נגד אזרחי ישראל, בעבודת צוות רבת־חומי במכללה לביטחון לאומי, עקב הצורך ליישם את עקרונות "תורת הלחימה הצודקת" למצבים החדשים של לחימה בטורר, שאינה צבאית רגילה ואינה משטרתית רגילה.

התפיסה גובשה במסמך בשנת 2004, הוצגה לרמטכ"ל, לראש השב"כ ולרבים אחרים. לא הועלתה כנגדה שום התנגדות מהתית.

מסמך "האתיקה הצבאית של הלחימה בטורר" הוצג כמסקנת מ"דח זה"ל ולא כתחליף. כך קבע גם הרמטכ"ל, והמסמך אף שימש את זה"ל בהקשרים שונים. התפיסה המנומקת פורסמה בעיתון המקצועי "הדורנל לאתיקה צבאית" (2005) ובתרגום לעברית ב"מאזני משפט", כרך ו'. עוד נוסף, כי אין מקום לפרשנות הרואה את המחלוקת בדבר סיכון חיילינו בנסיבות הללו כהשלכה של התפתחויות בתפיסת "טוהר הנשק" במסמך האתיקה של זה"ל. במהלך השנים לא חל שום שינוי משמעותי בתפיסת הערך "טוהר הנשק" וגם לא בתפיסת הערך "חיי אדם", הקובע: "בעת לחימה (החייל) יסכן את עצמו ואת רעיו במידה הנדרשת לכיבוש המשימה". במבצע "עופרת יצוקה" משימת הלוחם הייתה פגיעה במוקדי טרור, לשם הגנה על אזרחי המדינה מפני ההתקפות הטרוריסטיות של החמאס ודומיו. ■

עד כמה מותר לסכן את חיילי צה"ל בפעילות צבאית להגנת תושבי ישראל מפני הפרור של החמאס בעזה?

אין צורך להסביר למה זו שאלה חשובה, מעשית ונוקבת, שהרי חיי אדם תלויים בכל תשובה שתיתן לה. ריון ציבורי בסוגיה, בהקשר של מבצע "עופרת יצוקה", מתנהל במקור מות שונים, ובא לידי ביטוי גם ב"מוסף לשבת" בשבוע שעבר, תחת הכותרת "האם זה"ל הוא הצבא הכי מוסרי בעולם?". כיוון שבמהלך הדיון הציבורי הזה הועלו טענות בעייתיות בדבר עמדתינו, בעבודתנו על האתיקה הצבאית של הלחימה בטורר, אנו באים להבהיר כאן את דעותינו, כדי להפיג אי־הבנות ולעזור לקוראים לגבש לעצמם את עמדתיהם.

לשם ההמחשה, נתאר לעצמנו כוח זה"ל נוכח בבניין בעזה, שיש בו טורדיסט המכוון רקטות לשדרות, או מפעיל חוליית שתצא ממנהרה לשם פיגוע ביישוב ישראלי, מפעיל יורת מטענים כנגד כוח זה"ל או כדומה. בבניין נמצאים גם שכנים שאינם מעורבים בטורר. נניח שנעשו מאמצים אחרים להפריד בין הטרוריסטים לשכניהם, בכרויים, בטלפונים, בכריזה ובידי אזהרה בחימוש לא קטלני. רוב השכנים עזבו. נשארו אחרים מהם, והטרוריסטים. נניח שדרך הפעולה המעשית ביותר היא ידי על הבית, באופן שביא לפגיעה בטורדיסטים ובאחרים משכניהם.

כאן נשאלת השאלה האתית והמוסרית: האם ראוי לשלוח חיילים לתוך הבניין, בניסיון להפריד בין הטרוריסטים לשכניהם?

מובן מאליו שהסכנה לחיי החיילים הנשלחים לתוך הבניין גדולה מהסכנה הנשקפת להם מעצם שהתם בקרבתו לשם לחי מה בטורדיסטים. התשובה שלנו לשאלה זו היא שבנסיבות של עזה, לא מן הראוי לסכן כך את חיי החיילים.

הנה הנימוקים שלנו, בקצרה.

ראשית, אנחנו מכבדים את "עקרון ההבחנה" בין לוחמים ללא־לוחמים שב"תורת הלחימה הצודקת". איננו מקבלים את הפרשנות השטחית הלא־מוסרית שלו, כאילו ההבחנה היא בין חיילים שדמם מותר ללא־לוחמים, שהם קרושים שאסור לגעת בהם. ההבחנה היא בין נורמות שונות של פעילות צבאית: נוכח אוכלוסייה שכולה לא־לוחמים אסור לחייל לפגוע בהם לרעה. נוכח אוכלוסייה שכולה לוחמים, מותר לחייל להילחם בהם.

שנית, נורמה נוספת דרושה נוכח אוכלוסייה שיש בה טורדיסטים וגם מי שאינם מעורבים בטורר. אנחנו משתמשים ב"עקרון התוצאה הכפולה", שהוא עיקרון מוסרי מקובל (שהתבטא גם בנג"ץ "הסיכול הממוקד"). בכמה תנאים, אם יש "כורח צבאי" לפגוע במטרה, מותר להסתכן בפגיעה בלא־לוחמים, כשהיא בלתי נמנעת, אינה בכוונה ואין בה תועלת למשימה. אחד התנאים הוא שיעשה מאמץ ממשי להקטין את הפגיעה בלא־לוחמים. אין ספק שסדרת אזהרות, שברוך כלל גורמות לשכנים להתרחק, היא בגדר מאמץ ממשי כזה.

שלישית, אנחנו מבחינים בין מצבים שונים של אי־הפרדה בין לוחמים ללא־לוחמים, לפי הגורם האחראי להפרדה. כשישראל היא בעלת "שליטה אפקטיבית", כלומר - ביריה כוח השלטון המעשי בשטח (בגבולות הקו הירוק או בשטחי C, לדוגמה), היא אחראית להפרדה, ועליה לנהוג בלא־לוחמים כשם שתנהג באזרחיה. אולם כשישראל אינה בעלת שליטה אפקטיבית בשטח (עזה), היא אינה אחראית להפרדה, ואין לה חובה לנהוג בשכניו של הטרוריסט כאילו הם אזרחיה.

למדינה חובות מיוחדות ביחס לאזרחיה. הצבא הוא כוח ההגנה של המדינה על האזרחים ועל שאר האנשים שבאחריות המדינה, לא כוח הגנה על "שאר העולם", כולל אזרחי האויב. רביעית, פעולה צבאית אמורה להתנהל גם לפי "עקרונות חיצוניים", המדריכים את התנהגות המדינה והחיילים ביחס לאויבים ושכניהם, וגם לפי "עקרונות פנימיים", המדריכים את התנהגות המדינה ביחס לחייליה, שהם אזרחים במדים, והיא חייבת בכבוד האדם שלהם:

פרופ' אסא כשר

אלוף עמוס ידלין

אלוף עמוס ידלין הוא ראש אמ"ן פרופ' אסא כשר הוא פרופסור אמריטוס לאתיקה מקצועית ולפילוסופיה של הפרקטיקה באוניברסיטת תל־אביב